

Руслан БРУХАНСЬКИЙ

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сучасна аграрна криза в Україні зумовлена рядом об'єктивних і суб'єктивних факторів. Одним із найвагоміших слід вважати недосконалість організаційної структури сільськогосподарського виробництва, яка потребує радикальних змін відповідно до загальної політики переходу України до ринкової економіки та демократичного суспільства.

Про необхідність реструктуризації всіх без винятку колективних сільськогосподарських підприємств, мабуть, нема підстав говорити категорично. Серед них є рентабельні господарства, які вміло пристосувалися до ринкових умов, однак переважна більшість КСП – низькоефективні банкрутуючі підприємства, що вимагають негайної зміни організаційно-правової форми господарювання. Таким чином, оптимальним варіантом структурної перебудови слід вважати впровадження альтернативної організаційної структури сільськогосподарського виробництва, яка визначається паралельним функціонуванням існуючих і новостворених господарських формувань. Головна риса даної концепції – у пріоритеті еволюційних перетворень, створенні середовища реальної конкуренції, яка покликана довести переваги тих чи інших господарюючих суб'єктів.

Процес реструктуризації вітчизняних сільськогосподарських підприємств підпорядкований вирішенню наступних завдань: створення вільного товаровиробника; розширення виробничо-господарської самостійності підприємств; впровадження багатокладності економіки за умови рівноправності всіх її форм; створення конкурентного середовища в аграрному секторі; підвищення рівня ділової активності; відродження у селян почуття господаря землі, майна і результатів праці; створення реального мотиваційного механізму господарської діяльності; подолання продовольчої проблеми на основі максимального використання потенційних можливостей різних форм власності; звільнення товаровиробника сільськогосподарської продукції від монопольного диктату заготівельних, переробних, агросервісних підприємств; впровадження реального партнерства між ними. Комплексне вирішення цих завдань визначить параметри принципово нового механізму господарювання, який ґрунтується на фактичній реалізації права приватної власності селян на землю і майно, багатокладності економіки, конкуренції господарюючих суб'єктів, гнучкості при реагуванні на зміни ринкового середовища, існуванні реального власника, вільного у виборі форм і методів господарювання. Виняткова важливість і невідкладність вирішення цих завдань вимагають активної державної підтримки. Однак не слід надто захоплюватись адміністративними методами, безперспективність яких доводять історичні прецеденти, а варто надати перевагу економічним важелям.

Починаючи з 1992 р., в Україні прийнято пакет законодавчих актів, що регулюють організаційно-правове забезпечення процесу реформування земельно-майнових відносин і реструктуризації сільськогосподарських підприємств. Визначальним елементом структурної перебудови аграрного сектора економіки України є практичне втілення форм реалізації права приватної власності на землю й майно, тому загальна спрямованість використання економічних, соціальних та організаційних заходів залежить від того, як реалізується це право, визнане у світовій господарській практиці абсолютним і безальтернативним.

Приватизація як процес трансформації знеосібленої власності у приватну створює

об'єктивну необхідність попереднього визначення конкретних власників і надання їм реальних прав, передбачених статусом власника:

- володіти інформацією про розмір та вартість своєї власності, що перебуває у колективному користуванні;
- розпоряджатися на власний розсуд особистою частиною власності;
- отримувати компенсаційні виплати за використання своєї власності.

Вибір селянами організаційних форм господарського використання паїв є вільним. Однак на перших етапах реструктуризації сільськогосподарських підприємств не виникає абсолютно вираженої приватної власності, вона існує в індивідуалізованому, персоніфікованому вигляді. Слід також врахувати, що серед класичних форм (приватної і державної) існуватиме спектр проміжних – колективно-пайових. Розвиваючись в єдності, вони взаємодоповнюють одна одну, розширюють межі конкуренції, ведуть пошук можливостей збереження свого місця на ринку сільськогосподарської продукції, формування оптимальної структури виробництва тощо.

Як свідчить досвід реструктуризації, найбільшого поширення набувають господарські товариства та різного роду асоціації, об'єднання, спілки. Визначальним елементом цих структур є консолідація земельно-майнових ресурсів селян-власників на основі класичної кооперації та демократичних принципів управління. Дана організаційно-правова форма господарювання дозволяє поєднати два важливих фактори рентабельності сільськогосподарського виробництва: високу концентрацію і найефективнішу форму власності – приватну. Згідно з даними обласного управління сільського господарства і продовольства, за станом на 01.01.1998 р. в Тернопільській області реформовано 551 господарство (табл. № 1). На цій основі створено:

- товариств з обмеженою відповідальністю – 93 (16,9%);
- спілок власників земельних і майнових паїв – 87 (15,8%);
- селянських спілок – 171 (31,0%);
- колективних сільськогосподарських підприємств – 87 (18,8%);
- асоціацій пайовиків і колективних пайових господарств – 47 (8,5%);
- аграрно-акціонерних господарств – 27 (4,9%);
- агрофірм – 19 (3,5%);
- приватно-орендних підприємств – 19 (3,5%).

Конкретний вибір форм реструктуризації сільськогосподарських підприємств визначає два основних варіанти їх поєднання і взаємодії. Перший характерний співіснуванням економічно самостійних підприємств, які взаємодіють переважно на комерційній основі. Другий варіант передбачає їх зближення, об'єднання в єдину виробничо-господарську систему.

Спектр реструктуризованих формувань характерний наявністю спільних рис.

По-перше, новостворені підприємства базуються на приватній власності, свободі економічного вибору, звільненні від державного розподілу ресурсів. Вибір постачальників і кредиторів, стратегії просування товарів, каналів реалізації, ціноутворення тощо переходить у компетенцію підприємства.

По-друге, господарські структури ринкового типу повністю відповідають за кінцеві результати своєї діяльності, тобто формується реальний власник, який не обмежується лише правами, а й особисто відповідає за результати володіння ними; спостерігається розподіл функцій власника і працівника.

Таблиця 1

Реструктуризація сільськогосподарських підприємств
Тернопільської області

За станом на 1.01.1998 р.

Назва районів	Всього реформовано	В тому числі							
		ТзОВ	Приватно-орендні	Товариства, спілки власників земельних і майнових паїв	Селянські спілки	КСП	Асоціації пайовиків і колективні пайові господарства	Аграрно-акціонерні господарства	Агрофірми
Бережанський	22	-	-	1	16	1	-	1	3
Борщівський	33	16	-	-	10	2	3	-	2
Бучацький	37	-	-	-	33	-	4	-	-
Гусятинський	39	37	-	-	1	1	-	-	-
Заліщицький	32	-	17	1	8	2	3	-	1
Збаразький	36	-	-	1	17	-	17	-	1
Зборівський	48	-	-	8	20	15	5	-	-
Козівський	29	5	-	-	13	10	1	-	-
Кременецький	28	1	-	26	-	-	1	-	-
Лановецький	27	1	-	7	1	1	8	-	9
Монастирський	23	-	-	-	23	-	-	-	-
Підволочиський	32	-	-	-	4	27	-	-	1
Підгаєцький	21	-	1	-	19	-	-	-	1
Теребовлянський	43	4	-	37	-	2	-	-	-
Тернопільський	35	28	-	6	-	-	-	1	-
Чортківський	37	1	-	-	3	4	4	25	-
Шумський	29	-	1	-	3	23	1	-	1
Разом	551	93	19	87	171	87	47	27	19

Розраховано за даними Тернопільського обласного управління сільського господарства і продовольства

По-третє, реструктуризовані господарства перебувають у середовищі багатокладності та конкуренції, тобто характеризуються гнучкістю при реагуванні на зміни ситуації на ринку продовольства, підпорядковуються дії закону попиту і пропозиції.

По-четверте, новостворені підприємства радикально змінюють систему фінансування бізнесу, сподіваючись в основному на власні фінансові ресурси та періодичне залучення пільгових кредитів на покриття сезонних витрат.

По-п'яте, виробничо-господарські структури ринкового типу можуть створювати систему вертикальної і горизонтальної інтеграції, причому домінуючим аспектом виступатиме демократизація управління.

Таким чином, процедура реструктуризації не обмежується лише формальною реорганізацією сільськогосподарських підприємств, а передбачає суттєві радикальні зміни в організаційній структурі виробництва. Поступово формується новий тип економічного розвитку, який базується на підприємницькій ініціативі господарюючих суб'єктів, оскільки поняття "власник" і "підприємець" не завжди ідентичні. Тому загальна спрямованість реструктуризації продиктована необхідністю відродження у селян почуття господаря землі, підвищення рівня ділової активності, господарського ризику. Саме за рахунок цього передбачено збільшити обсяг і підвищити ефективність виробництва сільськогосподарської продукції, створити реальний мотиваційний механізм господарювання, посилити відповідальність за результати діяльності, сформувати конкурентоздатний на світовому ринку вітчизняний аграрний сектор.